

УДК 371.134:373.542

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ДО ІНТЕГРАЦІЇ ЗНАНЬ УЧНІВ У ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ ГІМНАЗІЇ

Маріанна Пайкуш

*Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України
Львівський науково-практичний центр
вул. Кривоноса, 10, 79008 Львів, Україна*

Проаналізовано головні аспекти професійної підготовки вчителя у контексті інтеграції знань учнів профільних класів гімназії. Обґрунтовано критерії готовності до інтеграції знань учнів та визначено рівні її реалізації вчителем в умовах академічної гімназії.

Ключові слова: професійна готовність учителя, інтеграція знань, профільні класи, гімназія.

В умовах забезпечення якісної професійної підготовки майбутнього вчителя особливої уваги потребує дослідження окремих аспектів його діяльності. Передусім це стосується формування умінь працювати не лише у загальноосвітній школі, але й у гімназіях, ліцеях, коледжах, професійних училищах тощо. Водночас учитель повинен уміти ефективно працювати в інноваційному середовищі, зокрема в умовах реалізації інтегративних тенденцій в освіті. За цих умов вимоги до його компетентності не можуть обмежуватися лише предметними та загальнопедагогічними знаннями.

Суперечності між професійними знаннями й вміннями, орієнтованими на вимоги загальноосвітньої школи, та знаннями й вмінням, необхідними для успішної професійної діяльності в навчальних закладах нового типу (гімназіях, ліцеях, коледжах тощо), а також суперечності між традиційною професійною підготовкою вчителя до діяльності в умовах предметної системи навчання та реальним інноваційним середовищем у навчальному закладі зумовлюють проблему переосмислення деяких аспектів у професійній підготовці майбутнього вчителя. На нашу думку, цю проблему можна вирішити шляхом виокремлення менш загальних проблем, наприклад підготовки вчителя до інтеграції знань учнів.

Теоретичні основи, на які ми спиралися у процесі дослідження, викладені у наукових працях С. Гончаренка, І. Козловської, С. Сисоєвої, В. Семиченко, О. Сергєєва, Я. Собка, С. Тройніцкої, М.-А. Якубовського та ін. Однак переважна більшість цих розробок стосується загальноосвітньої школи, а також інтеграції знань в умовах загальноосвітньої чи професійної школи. Деякий досвід щодо інтеграції знань у вищих навчальних закладах

протягом останніх десятиріч набули малі академії наук, педагогічні колективи вищих навчальних закладів, зацікавлені установи чи організації. Проте немає наукових та методичних розробок щодо інтеграції знань в академічних гімназіях.

Ми ставили за мету розглянути головні аспекти професійної готовності вчителя до інтеграції знань учнів, виділити головні критерії та рівні такої готовності.

На наш погляд, підготовка вчителя до інтеграції знань учнів підвищує якість його професійної підготовки загалом за умови врахування особливостей навчального середовища майбутньої професійної діяльності:

- визначення головних аспектів підготовки вчителя гімназії (педагогічного, психологічного та предметного) до інтеграції знань учнів відображає головні аспекти його професійної діяльності та сприяє розвитку його професійної творчості;
- розробка критеріїв готовності вчителя до інтеграції знань учнів відображає критерії його загальнопедагогічної, психологічної та предметної готовності до професійної діяльності та підвищує рівень знань з базового навчального предмета, на основі якого відбувається інтеграція;
- обґрунтування етапів підготовки до інтеграції знань учнів відображає логіку проблемного структурування навчального матеріалу та поліпшує вміння вчителя відбирати зміст навчального матеріалу;
- підготовка вчителя до інтеграції знань учнів розглядається як модель одного з важливих компонентів професійної діяльності вчителя – формування цілісної системи знань учнів;
- розгляд змісту допрофесійної підготовки учнів гімназії як інтеграції змісту базового навчального матеріалу та відомостей про галузі знань і діяльності людини поліпшує як знання учнів з базового навчального предмета, так і сприяє правильному вибору майбутньої професії;
- трактування навчальних курсів як моделей змісту навчання і розгляд інтеграції знань як взаємодії цих моделей сприяє заміні традиційного образу “вчителя-предметника”, обмеженого знаннями одного чи двох навчальних курсів, учителем, здатним творчо вирішувати завдання проблемного, розвивального, особистісно орієнтованого навчання;
- поєднання предметного та інтегративного навчання у гімназіях позитивно впливає на формування засобами різнопредметних знань рис особистості майбутнього вчителя.

С. Тройницька виділяє головні труднощі в реалізації міжпредметних зв'язків у загальноосвітній та професійній школі: відсутність методичних умінь налагоджувати міжпредметні зв'язки у системі уроків; нераціональне використання знань із суміжних предметів; незнання відповідного матеріалу суміжних предметів; невміння поурочно планувати міжпредметні зв'язки тощо [5]. На підставі цього вона робить висновок, з яким не можна не погодитися: загальні питання міжпредметних зв'язків, методика реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі мають бути обов'язковими під час вивчення педагогіки. Зауважимо, що ми пропонуємо розглянути питання ширше, оскільки міжпредметні зв'язки є одним з нижчих рівнів інтеграції знань.

Критерії готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності дослідники розглядають по-різному. С. В. Єлканов визначає такі рівні сформованості педагогічного мислення: початковий рівень – педагогічні переконання студента; другий – набуття педагогічних знань і формування вмінь і навичок; третій – самостійна педагогічна творчість педагога [2].

За різними джерелами, узагальненими в праці М. А. Якубовського, головними аспектами професійної підготовки вчителя є *методологічний, загальноосвітній, загальнопедагогічний* (теоретичні знання про закономірності педагогічного процесу, про форми і засоби його організації; формування педагогічних умінь і навичок; оволодіння основами управління навчально-виховним процесом у конкретних педагогічних ситуаціях), *спеціально-професійний* (основи знань зі спеціального предмета), *методичний* (методика викладання спеціального предмета, викладання професійного предмета майбутнього вчителя), *особистісний* (виховання особистості майбутнього педагога, його самовизначення) та *інтегративний* (формування системи знань про інтеграцію змісту, форм і методів навчання; формування здатності використати інтегративний підхід у професійній діяльності) [7].

Проаналізувавши вищезазначене, ми виділяємо такі рівні готовності вчителя до інтеграції знань учнів (головною ієрархічною ознакою є ступінь участі вчителя у розробці та систематизації інтегрованих знань):

1. Використання у професійній діяльності готових розробок до інтеграції знань на підставі відповідних розділів навчальних програм предмета, який викладається;
2. Використання у професійній діяльності готових розробок до інтеграції знань на підставі додаткових методичних рекомендацій;
3. Тематичний пошук і систематизація за темами навчального курсу фактологічних знань міжпредметного характеру та використання їх у практичній роботі;
4. Цілеспрямований пошук навчального матеріалу інтегрованого

характеру для визначеної дидактичної мети (професійна орієнтація, формування системи міждисциплінарних знань, інтегрованих умінь і світогляду учнів тощо);

5. Наукове обґрунтування інтеграції знань учнів загалом та методичної доцільності використання відповідного фактичного матеріалу.

Підготовку до інтеграції знань учнів в умовах гімназії, на наш погляд, доцільно проводити, виходячи з реального становища, що всі вчителі повинні бути готові до реалізації першого-четвертого рівнів, а частина охочих – до реалізації п'ятого рівня, здебільшого, це майбутні науковці-педагоги. Виходячи з цього, ми розробили спецкурс, який містить інваріантну (перший-четвертий рівень) та варіативну (п'ятий рівень) частину.

Доцільно виокремити дві групи критеріїв готовності вчителя до інтеграції знань учнів: педагогічні та психологічні. Педагогічні, зокрема, охоплюють такі компоненти, як підготовка із загальних питань педагогіки (володіння загальнотеоретичними основами педагогіки); дидактична підготовка (володіння теорією освіти й навчання та методикою навчання й виховання в процесі навчальної та позакласної роботи з предмета), підготовка в галузі управління і керівництва освітою і школою тощо.

Якість навчання у гімназії залежить від технологій навчання, які застосовує вчитель, а також від того, наскільки гнучко він може змінювати і поповнювати свій методичний банк залежно від конкретних особливостей учнів. Керуючись інтересом дитини, рівнем її знань та вмінь, учитель в гімназії визначає навчальну мету заняття і формує, спрямовує та коригує весь освітній процес. Компетентнісний підхід орієнтує дослідника на визначення певних вимог до освітньої підготовки студентів, яка забезпечує змістові та технологічні сторони організації навчально-пізнавальної діяльності її суб'єктів (цілепокладання в навчанні, мотивацію саморозвитку, креативність, впровадження інновацій, забезпечення кінцевих результатів освіти тощо) [1].

Вдале поєднання інтеграції та узгодженості знань сприяє формуванню в учнів єдиної картини світу, наукового світогляду, озброює їх системою знань, забезпечуючи повноцінний характер і суспільно необхідний рівень освіти випускників гімназії.

Успіх освітньої політики пов'язаний з кваліфікацією вчителя. У сучасних умовах творча педагогічна робота повинна здійснюватися за принципом, що кожний учитель – це вчений-дослідник, він не лише засвоює інформацію, а й висуває свої власні гіпотези, перевіряє їх на практиці, постійно перебуває у пошуку нових ефективних методів роботи з учнями. Визначаємо такі педагогічні критерії готовності вчителя до інтеграції знань:

- володіння загальнотеоретичними основами інтеграції в освіті, розуміння її значущості та актуальності, перспективності та ролі в освітніх процесах;
- опанування основ дидактичної інтеграції, специфіки інтегративних процесів у різних типах навчальних закладів;
- засвоєння методики інтегративного навчального предмета чи предметів;
- володіння загальними основами дидактики навчання інтегрованих курсів.

Готовність учителя до інтеграції знань учнів особливо важлива, коли стосується вміння організувати роботу з обдарованими дітьми. Їх у гімназії є чимало, бо система набору – тести, конкурсні екзамени – передбачає відбір кращих. Досвід роботи з обдарованими дітьми в гімназіях свідчить, що сприйняття ними навчального матеріалу залежить від їхнього складу мислення (індуктивне, дедуктивне, індуктивно-дедуктивне). Відповідно повинен змінитися спосіб викладання навчального предмета для таких дітей. Учні з аналітичним мисленням легше засвоюють інформацію, яка подається від фактів до понять; інші – з глобальним мисленням – ліпше сприймають нове, коли спочатку ознайомляться із загальним поняттям, а потім з конкретними даними.

Одним з важливих психологічних аспектів підготовки майбутнього вчителя є забезпечення активності студентів у самовихованні, йдеться про умови та особливості ефективного функціонування відповідної цілісної множини взаємопов'язаних компонентів. О. Г. Кучерявий визначив такі рівні розвитку інтересу майбутнього педагога до самовиховання: рівень зацікавленості професійним самовихованням як споживача відповідної інформації; рівень внутрішнього приймання, самоцінного ставлення до знань у галузі професійного самовиховання; рівень поглиблення теоретичних знань про закономірності й особливості самовиховання; рівень практичного втілення знань про теорію і технологію самовиховної роботи [3].

У процесі навчання відбувається поєднання особистого досвіду людини із соціальним досвідом, відображеним і закріпленим у наукових поняттях. Рушійна сила освітнього процесу – інтерес (мотивація) – забезпечує увагу до змісту освіти і способів її здобування. Рефлексія необхідна для подолання особистістю інертності спочатку чуттєвого сприйняття, уявлень, а згодом суджень і самих методів пізнання процесу мислення [6].

На наш погляд, психологічні критерії готовності вчителя гімназії до інтеграції знань учнів полягають у формуванні інтегративного мислення; умінні застосувати засвоєні прийоми діяльності з одного навчального предмету в процесі вивчення іншого; переструктурувати навчальну ситуацію

та умотивувати її; використовувати інтегровані асоціації міжпредметного характеру тощо.

Отже, доцільність підготовки вчителя гімназії до інтеграції знань учнів зумовлена насамперед важливістю інтегративних тенденцій у сучасній освіті, поступовим переходом від тільки предметного до інтегративного та проблемного типів навчання, позитивним впливом інтегративних знань і умінь майбутнього вчителя на результативність його педагогічної діяльності.

Подальші напрямки у дослідженні цієї проблеми – розробка етапів та моделі підготовки вчителя до інтеграції знань учнів з урахуванням специфіки конкретного навчального закладу.

1. *Гриньов В. Й.* Формування дидактичної культури майбутнього вчителя: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Х., 2003.

2. *Елканов С. В.* Основы профессионального самовоспитания будущего учителя. М., 1989.

3. *Кучерявий О. Г.* Теоретичні і методичні основи організації професійного самовиховання майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. К., 2002.

4. *Тихонова Т.* Шляхи активізації професійного саморозвитку майбутнього вчителя інформатики // Педагогіка і психологія професійної освіти. 2002. № 2. С. 60–66.

5. *Тройницька С.* Підготовка майбутніх учителів-предметників до здійснення інтеграції навчальних знань // Педагогіка і психологія професійної освіти. 2002. № 4. С. 153–158.

6. *Чернилевский Д. В.* Дидактические технологии в высшей школе. М., 2002.

7. *Якубовски Марек Антони* Математическое моделирование профессиональной деятельности учителя: Монография / Под. ред. И. М. Козловской. Львов, 2003.

**PROFESSIONAL TEACHER READINESS TO INTEGRATING
THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS' KNOWLEDGE
IN GYMNASIUM PROFILE CLASSES**

Marianna Pajkysh

*L'viv Institute for Research on Pedagogy and Psychology of Professional
Education, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Kryvonos Str., 10, UA-79008 Lviv, Ukraine*

The paper analyses the basic aspects of professional teacher preparation for integrating secondary school students' knowledge in gymnasium profile classes. It outlines the criteria of evaluating teacher's readiness to integrate secondary students' knowledge and defines the levels of this activity in conditions of academic gymnasium.

Key words: professional teacher readiness, knowledge integration, profile classes, gymnasium.

Стаття надійшла до редколегії 10.05.2004
Прийнята до друку 21.10.2004